

Píše Matouš Jaluška

(E*forum, 26. 03. 2025)

Náboženská identita různých společenství je v raném novověku nadmíru důležitá, jedince zasahuje až na dřevě, jak v podařené metafoře na začátku recenze na knihu o pobělohorské proměně českých zemí ukázala Kateřina Smyčková na jiném místě *E*fora*. A také je to věc, která se buduje a odehrává v příbězích, ve vyprávění o dějinách komunity a jedince, jenž k ní přísluší.

Ve svazku, o který jde zde, uvažuje dvacet autorů o různých způsobech slovního zachycení a inscenování náboženské identity, konkrétně o konfesijním dějepisectví, které se dělo ve staré jednotě bratrské a okolo ní, u podobně „menšinových“ církví. V raně novověké střední Evropě působilo takových komunit nemálo, vedle české a polské větve jednoty existují různé skupiny novokřtěnců, od většinových protestantských církví se odštěpují anabaptistické či antitrinitární „církvíčky“, konfesijní krajina je pestrá a dynamická a jednota v ní aktivně pracuje na udržení své identity specifického, úspěšně přežívajícího „malého stáde“. Obsáhlý svazek se opírá o ještě obsáhlejší produkt této identitotvorné práce, jímž jsou čtrnáctisvazková *Acta Unitatis Fratrum* (dále *Akta*), soubor pramenů k dějinám jednoty bratrské od počátků po konec 80. let 16. století, jež začali Bratři shromažďovat a pořádat na popud Jana Blahoslava, a vznikl na orbitě nového pokusu o zpřístupnění tohoto cenného pramene širšímu publiku, tentokrát v podobě regist.

Kniha je rozdělena do čtyř oddílů. První z nich je věnován obecným strukturám raně novověkého dějepisectví ve středoevropském prostoru a obsahuje jen jednu kapitolu, úvod do problematiky a přehled pramenů od Norberta Kerskena. Směr vývoje dějepisectví ve zkoumaném období je podle tohoto badatele určen jednak rostoucím stavovským sebevědomím v rámci komunit, jednak postupnou konfesionalizací společnosti. Dvěma ohnisky historiografické a identitární produkce se tak stávají církve (jakožto jedna denominace mezi jinými) a město. Kersken přitom v polemice především s německým územ zdůrazňuje, že oba zmíněné procesy jsou svou povahou pozdně středověké, jejich kořeny sahají hluboko před rok 1500, k němuž bývá konvenčně kladen přelom epoch.

Druhý oddíl věnovaný „kultuře vzpomínání“ v předbělohorské jednotě bratrské zahajuje Jiří Just textem, který se svou zevrubností podobá tomu Kerskenovu, seznamuje publikum s postavami, které se v následujících kapitolách mnohokrát vrátí, a přitom nově vypráví starý příběh o vývoji, který se jevil velmi slibně, dokud nebyl přerušen porážkou českého stavovského povstání – zde je takto přerušena snaha jednoty předložit oficiální, církevním vedením odsouhlasenou a obecně přijatou verzi

vlastních dějin, prezentovat takto světu své pochopení sebe sama. Ludger Udolph následně zkoumá konfesijní příznakovost různých raněnovověkých češtin, Astrid Winter na něj v další kapitole navazuje a nabízí alternativní interpretaci jazykové krajiny *Akt* a spisů Jana Blahoslava. Jindřich Halama předkládá pozorné čtení bratrských dokumentů, když se soustředí na spory o výklad Bible a o patřičný vztah jednoty ke světským záležitostem, který proběhl mezi „velkou“ a „malou stránkou“ jednoty na přelomu 15. a 16. století, jak jej v *Aktech* podává čtvrtý svazek. V dalším excelentně přehledovém příspěvku se pak Eliška Baťová věnuje *Aktům* v hymnologické perspektivě. Veronika Sladká zkoumá knižní kulturu Bratří v diachronní perspektivě; i ona ukazuje, že knihy hrají v jednotě bratrské roli při budování vlastní identity (vnitřní výuka členů) a při její obraně. S pojetím hmotného artefaktu knihy jako komunikačního média mezi církví a jejími šlechtickými ochránci, dedikanty příslušného svazku, se propojuje Tomáš Knoz studií o roli historiografických spisů v knihovně paradigmatického „bratrského šlechtice“ Karla staršího ze Žerotína. Claudia Mai poté navazuje na přehled osudů *Akt* podaný v kapitolách Jiřího Justa a Elišky Baťové a věnuje se moderní době, zejména znovuoživení *Akt* v Lešně ve druhé polovině 30. let 19. století a snaze o jejich kompletní vydání. Oddíl uzavírá Andreas Fritsch prací o dějinách jednoty publikovaných roku 1605 v Heidelbergu z pozůstalosti plodného humanisty, luterána Joachima Cameraria staršího.

Třetí oddíl je programově komparativní, věnuje se historiografii skupin, které starou jednotu obklopovaly a občas se s ní protnulý. Maciej Ptaszyński se zaměřil na dějepisce Andrzeje Węsierského, jenž vyšel z řad polské větve jednoty a ve svém díle, *Libri Quatuor Slavoniae Reformatae*, načrtl dějiny reformace v Polsku tak, aby podepřel spojení jednoty a polských reformovaných. Mihály Balász představuje dějepisectví sedmihradských antitrinitářů, Gizella Keserüse v komparativní perspektivě věnuje antitrinitářským skupinám v Uhrách a v Polsku a zkoumá zejména práci s obrazem mučednictví v jejich identitotvorných spisech. Martin Rothkegel se z podobného hlediska zaměřil na historiografii moravských novokřtěnců a ukazuje, že jde o bohatší a složitější fenomén, než se tvrdívá. Oddíl uzavírá Pavel Sládek kapitolou o světové kronice *Cemach David* (Ratolest Davidova) Davida Ganse, vydané poprvé roku 1592, ukazuje její promyšlenou koncepci a prezentaci historického materiálu.

Ve čtvrtém oddílu je mapována cesta od vyhoštění staré jednoty bratrské z Českého království po vznik obnovené (ochranovské) jednoty bratrské a ještě dál. Tomáš Havelka se věnuje práci J. A. Komenského s obsáhlými, nikdy nevydanými dějinami jednoty Poláka Jana Łasického (Lasitia). Marie Škarpová ve své kapitole zkoumá *Historii o těžkých protivěnstvích*, na jejímž vzniku se podílel a konečnou podobu jí vtiskl J. A. Komenský, a přistupuje k ní primárně jako k součásti martyrologického diskursu. Joachim Bahlcke se následně zabývá funkcí historiografie v díle Daniela Ernsta Jablonského, reformovaného dvorního kazatele a zároveň biskupa Bratří ve Velkopolsku, který se stal hlavní spojnicí mezi starou a obnovenou jednotou. Siglind Ehinger se soustředila na obsáhlý text pietisty Georga Konrada Riegera o „starých“ a „nových“ bratřích jako na svědectví o snaze prezentovat v rámci konfesionalizovaných církevních dějin kontinuitu a společné prvky spojující

protestanty různého ražení. Poslední příspěvek v knize je opět přehledový a zevrubný, Zdeněk R. Nešpor v něm podává zprávu o místě jednoty bratrské v moderním českém dějepisectví. Kniha je vybavena rejstříkem osobním i místním – a za každou kapitolou následuje vedle resumé v angličtině rovněž shrnutí české.

Pro čtenářstvo *E*fora* je kniha o utváření identity skrze texty vznikající na rozhraní jazyků a konfesí nesporně zajímavá jako celek. Zvláštní pozornost časově indisponovaného publika si po mém soudu zaslouží jednak kapitola Astrid Winter, kde autorka ukazuje, že konfesionalizace není ani ve vypjatých obdobích církevních dějin jediným klíčem k pochopení textu a jeho jazyka. Poutavé jsou dále texty od Tomáše Havelky a Marie Škarpové. Havelka navazuje na své zkoumání typu a frekvence biblických citátů u J. A. Komenského a díky tomu může demonstrovat, že biblické rámování textu, který byl původně osmou knihou práce *Historiade origine et rebus gestis Fratrum Bohemicorum* Jana Łasického umožňuje rozvinout silně admonitivní, parenetický a irénický diskurs, který je v původním textu přítomen mnohem méně. Łasického marná snaha o vydání *Historie* jako exemplum dobře doplňuje vyznění přehledové kapitoly Jiřího Justa. Łasicki sám zemřel roku 1605 a z díla, které zůstalo v rukopise, v první polovině 17. století hojně těžil nejen Komenský, ale i jiní dějepisci jednoty. Rukopis pravděpodobně roku 1656 shořel v Lešně, vedle osmé knihy, jíž se ujal Komenský, ze z něj dodnes dochoval jen přehled obsahu a různé výpisky. Ke strategiím vyhrocování apelativnosti promluvy, jež sleduje Havelka, se pak obrací i Marie Škarpová, když zkoumá literární martyrologie nejen jako výsostné pole pro konstrukci konfesijní identity (roli mučitelů v těchto příbězích nehrají hodnostáři předkonstantinovského Říma ani exotičtí pohané, ale jiní křesťané, vrahy a oběti odděluje právě jen rozdíl konfese) ale v návaznosti na Augustina z Hipponu setrvale zdůrazňuje, že mučednictví je sémantický fenomén, vyžaduje interpretace – a neustálé psaní. Smrt nese informaci, a někdy dokonce i zvěst. Její kapitola tak může sloužit i jako dobrý výchozí bod k textům Keserüse a Rothkegela.

Joachim Bahlcke / Jiří Just / Martin Rothkegel (eds.): *Konfessionelle Geschichtsschreibung im Umfeld der Böhmischen Brüder (1500-1800). Traditionen - Akteure - Praktiken*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2022 (Jabloniana 2), 668 s.

www.ipsl.cz